

פרק שמיני

זכויות משפטיות של לא-יהודים על פי התורה**א. פתיחה**

במדינת ישראל ישנו שוויון משפטי לכל האזרחים, ללא הבדל דת וגזע. מה עמדת התורה בסוגיה זו? האם ההלכה תומכת בשוויון או באפליה? על כך נלמד ביחידה זו.

שקט השתרר באולם הדיונים של בית הדין בירושלים. התובע, מוחמד, והנתבע, עודד, אספו את המסמכים שלהם מהשולחנות ויצאו מהאולם. מוחמד הוא מהנדס בניין, ועודד הוא יזם. יש ביניהם מחלוקת כספית בעקבות פרויקט הבנייה בו שניהם היו מעורבים. לאחר ששני הצדדים יצאו מהאולם שאל המזכיר את הדיונים: "מה ההלכה מורה לפסוק במקרה של מחלוקת בין יהודי ומוסלמי?"

לפני לימוד המקורות נחזור על ההבחנה עליה למדנו בפרק הקודם בין "האומות הגדורות" כלומר, לא-יהודים המקיימים בפועל שבע מצוות בני נוח, כגון, המוסלמים, אשר נקרא להם כאן: "בני נוח". לבין לא-יהודים שאינם מקיימים שבע מצוות בני נוח, כגון, העמים עובדי עבודה זרה שבמזרח, שנקרא להם כאן "לא-יהודים".

ב. גזל והשבת אבדה של לא-יהודים

עיינו בדברי הרמב"ם לגבי מצוות השבת אבדה, והשיבו על השאלות.

אבידת הגוי מותרת... והמחזירה הרי זה עובר עבירה מפני שהוא מחזיק ידי רשעי עולם. ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה – הרי זה משובח. ובמקום שיש חלול השם – אבידתו אסורה וחייב להחזירה. **רמב"ם, הלכות גזלה ואבדה, פרק יא, הלכה ג**

1) מדוע אסור להחזיר אבדה ללא-יהודי שעובד עבודה זרה?

2) מתי מותר להחזיר לו אבדה?

3) מתי חייבים להחזיר לו אבדה?

בעניין גזל לא-יהודי שאינו מקיים שבע מצוות בני נוח, נאמר **בגמרא בשם רבי עקיבא:**

והתניא: אמר רבי שמעון, דבר זה דרש רבי עקיבא... מנין לגזל כנעני שהוא אסור? תלמוד לומר: "אחרי נמכר גאולה תהיה לו".

בבא קמא, קיג ע"א

קראו את דברי הרמב"ם שהתבסס על דברי הגמרא והשיבו על השאלות הבאות.

ואסור לגזול כל שהוא דין תורה. אפילו גוי עובד עבודה זרה אסור לגזלו או לעשקו. ואם גזלו או עשקו יחזיר.

רמב"ם, הלכות גזלה ואבדה, פרק א, הלכה ב

4 על פי הרמב"ם ממי אסור לגזול?

5 מדוע לדעתכם יש הבדל בין גזל לא-יהודי לבין השבת אבדה של לא-יהודי?

לפני שנים רבות התפרסם מכתב שכתב בנו של הראי"ה קוק, **הרצי"ה קוק** (ראש ישיבת מרכז הרב בין השנים תשי"ב-תשמ"ב) בעניין פגיעה בערבים.

לכבוד המנהל והמורים של בית הספר פה עיר קודשנו תיבנה ותיכונן!
הנני מחויב להעיר את כבודו על העניין דלהלן: היום בשעות שלפני הצהריים, בעברי על פני בית הספר והלאה לרחוב יפו-בן יהודה, ראיתי כי מתוך חבורת ילדים יוצאי בית הספר פגעו איזה מהם, פעמים ופעם, פגיעה שבגוף והתגרות גסה בערבים וכלי-רחוב שעברו אז שם...

נצטערתי ונתביישתי מאוד למראה עיני זה....

מציאות העובדה הזאת, שהכאיבתני והעליבתני, כאמור, מחייבת אותי להעירכם על הצורך בשימת-לב חינוכית יתירה ומיוחדת לביטול אפשרויות שכאלה, גם מצד עצמה של תורת היהדות ומוסרה, וגם מצד הערך המעשי היישובי והמדיני של משמרת דרכי שלום ויחסי שכנים.

בכל כבוד ויקר ובתוחלת קידוש השם לישע עמו ונחלתו.

הרצי"ה קוק, לנתיבות ישראל ב

6 מה המקרה שראה הרצי"ה קוק, ומה הייתה תחושתו לנוכח מה שראה?

7 מדוע היה המעשה מגונה בעיניו (שני נימוקים)?

ג. איזה דין חל במקרה של מחלוקת בין יהודי ולא-יהודי?

במקרה של מחלוקת בין יהודי לבין לא-יהודי עולה השאלה על פי איזה חוק יש לדון – האם על פי החוק של הלא-יהודים או על פי ההלכה. עיינו בדברי הרמב"ם המבוססים על הגמרא (בבא קמא ק"ג ע"א) והשיבו על השאלות הבאות.

היה (=מקרה של מחלוקת כספית בין) ישראל וגוי – אם יש זכות לישראל בדיניהן – דנין לו בדיניהם, ואומרים לו: כך דיניכם. ואם יש זכות לישראל בדיניהן – דנין לו דין תורה ואומרים לו: כך דינינו.

ויראה לי שאין עושין כן לגר תושב אלא לעולם דנין לו בדיניהם. וכן יראה לי שנוהגין עם גרי תושב בדרך ארץ וגמילות חסדים כישאל, שהרי אנו מצווין להחיותו.

רמב"ם, הלכות מלכים, פרק י, הלכה יב

8 השלימו (אפשר גם בשתי מילים): במקרה של מחלוקת בין יהודי ו_____ יש לדון על פי החוק שייטיב עם ה_____. אולם, אם המחלוקת היא בין יהודי ו_____ , אזי יש לדון על פי החוק של ה_____.

9 מה הנימוק של הרמב"ם לפסיקה שלו לגבי גר תושב (לא יהודי שקיבל על עצמו שבע מצוות בני נוח)? מה היחס הראוי לבן נוח על פי דברי הרמב"ם?

מדברי הרמב"ם ברור שהאפליה כלפי לא-יהודי שאינו מקיים שבע מצוות בני נוח נובעת מכך שהוא עובר עבירה, ולכן יש להעניש אותו על כך.

ד. מעמד המשפטי של לא-יהודי במדינת ישראל

לקראת הקמת מדינת ישראל הוקמו כמה ועדות של האו"ם שבחנו את המצב בארץ ישראל בין היהודים והערבים. הריא"ה הרצוג הופיע בפני אחת הוועדות (ועדת אונסקופ בשנת תש"ז-1947), חודשים ספורים לפני החלטת האו"ם על הקמת מדינה יהודית והתייחס לשאלת הלא-יהודים. קראו את דבריו והשיבו על השאלה הבאה.

טענו שאם תוקם בארץ זו קהיליה (=מדינה) יהודית יפגעו על ידי כך הדתות בלתי יהודיות. בעניין זה עלי לחזור ולומר... אנחנו הרבנות הראשית לארץ ישראל, מכריזים ומודיעים, שעם ישראל לא ינסה בשום צורה להרכיב (=לכפות) את המסורת או את הדת שלו על בני דתות אחרות בכוח, בשידול, או באמצעים אחרים.

הרב הרצוג, משואה ליצחק א, עמ' 199

10 מה התחייב הרב הרצוג בפני הוועדה?

בהמשך להצהרתו של הרב הרצוג בפני הוועדה פסק הרב הרצוג אחרי הקמת המדינה כך בנוגע ללא-יהודים. קראו את דבריו והשיבו על השאלות.

תנאי יסודי במדינת ישראל שעליה הסכימו הכל שבממונא לא תהא שום הפלייה במשפט בין בן-ברית לאינו-בן-ברית (= בין יהודי ללא-יהודי).

והנה כח הכנסת ודאי שהוא כח הציבור... ואם כי הכנסת אין בכחה אפילו בממונות לעקור מכל וכל דינים מפורשים שבתורה... מה שאין כן בעניין כזה שלפנינו... אין זה כלל עוקר דבר תורה אלא מוסיף על התורה.

הרב הרצוג, תחוקה לישראל ע"פ התורה ג, עמ' 27

11 מהו "התנאי היסודי" על פי דברי הרב הרצוג?

12 מה הקשר בין ההתחייבות של הרב הרצוג לפני ועדת אונסקופ, לבין "התנאי היסודי" שהוזכר כאן? מדוע בלא "התנאי היסודי" ישנה הפרה של ההתחייבות?

13 הרב הרצוג מסביר מדוע פסיקתו לא עוקרת דבר תורה אלא מוסיפה על התורה. הסבירו בלשונכם את דבריו.

בפני בית הדין של ארץ חמדה גזית בבנימין התקיים דיון בין תובע שאינו יהודי לבין נתבעת יהודייה. בפסק הדין התייחס בית הדין לשאלה על פי איזה חוק יש לדון את הצדדים למחלוקת, וזו מסקנתו:

כיוון שבית דין זה איננו מכיר את המשפט המוסלמי, וכיוון שחזקה על הצדדים שידעו זאת, הרי שאנו מניחים ששני הצדדים הסכימו ורצו שידונו את שניהם לפי דין תורה. בנוסף, כיוון שהדיון בין שני הצדדים נעשה מתוך הסכמה, חזקה על [התובע הלא יהודי] שהסכים להתדיין על פי תורה רק בתנאי שהדין שיחול עליו יהיה שווה לזה החל על יהודים, וחזקה על הנתבעת [היהודיה] שהסכימה לכך.

לכך יש להוסיף, כי גם אילו החוק המחייב היה דין התורה, היה עלינו להעניק שוויון ללא-יהודים, כפי שכתב הריא"ה הרצוג (תחוקה לישראל ע"פ התורה א, עמ' 19) ועוד רבים אחרים.

לסיכום, הדין החל הצדדים שלפנינו הוא דין תורה ללא הבחנה בין יהודי ולא-יהודי.

פסק דין ארץ חמדה גזית 2-75104

14) מנו שלוש סיבות בגללן קבע בית הדין שיש לדון את בעל הדין הלא-יהודי כאילו הוא יהודי?

ה. סיכום

בפרק זה למדנו על מעמדו המשפטי של לא-יהודי במדינה יהודית. ראינו כי ישנו איסור לגזול לא-יהודי אפילו אם הוא עובד עבודה זרה. וכן יש להשיב לו אבדה כדי לגרום לקידוש השם.

אמנם, ישנה הנחיה להפלות לא-יהודי שעובר על שבע מצוות בני נוח כעונש. אולם, לא-יהודי ששומר על שבע מצוות בני נוח זכאי למשפט הוגן על פי חוקיו.

למדנו שהרב הרצוג התייצב בפני ועדת האו"ם שדנה בהקמת מדינה יהודית בארץ ישראל והתחייב שלא תהיה שום אפליה כלפי בני דתות אחרות. על בסיס זה פסק הרב הרצוג שאין להפלות שום לא-יהודי בדיון, אפילו אם אינו מקפיד על שבע מצוות בני נוח. ראינו כי כך פסק בהלכה למעשה בית הדין של ארץ חמדה גזית.

